

V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

YOCOCU
(Italy Youth in
Conservation of
Cultural
Heritage)

Azerbaycan
Kültürel Mirası
Kurumu
(Azerbaijan
Cultural
Heritage
Support to
Research
Association)

Selçuk
Üniversitesi Türk
El San. Arş. ve
Uyg. Merkezi
(Selçuk University
Research Center
for Turkish
Handicrafts)

Almanya
Türklerin
Dünyası
Enstitüsü
(Germany
Institute of
World of
Turks)

Moldova
Komrat Devlet
Üniversitesi
(Komrat
State
University)

“Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ Armağanı (In Honour of Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ)”

V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ
ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT
ETKİNLİKLERİ

V. INTERNATIONAL
TURKIC ART, HISTORY AND FOLKLORE
CONGRESS / ART ACTIVITIES

Editörler:
Osman KUNDURACI-Ahmet AYTAÇ

13-16 April 2016
Komrat/MOLDOVA

ANADOLU'DA TÜRK-İSLAM DEVRİ FİGÜRATİF ÇİNİLERİ VE UYGULAMA
ÖRNEKLERİ

(THE TURKISH-ISLAMIC ERA FIGURATIVE TILES AND EXAMPLES İN ANATOLIA)

Nurettin GÜLAÇTI*

ABSTRACT

After archaeological ages, "china" in art history recalls Islamic architecture and ceramics which developed parallel to it. China and ceramics art put forward differences according to period and countries beginning from the 7th century to today in a wide geography from Central Asia to Spain in Turkish, Persian, Mongolian, Arabian and Barber societies. (Öney,2007:13). Turkish-Islamic period in Anatolia that started when the Seljuks came to Anatolia in 1071 and relatedly china art triggered a new understanding of art to come out by adding diversity to the rich culture accumulation which comes from the past. The Seljuks played an important role in the World history as well as in East and Islamic history with this understanding of art; it starts the East and the West to know each other and developments that results in various civilization in interactions and contributions(Arık,2007: 73). It's also known that china art which was used in Anatolian architectural buildings started with the Seljuks and Anatolian Seljuks period ceramics present a large technique and the repertoire. Ceramics findings which are commonly used in civil architecture and found in archaeological excavations provide important information about the period that they were produced. They reflect the needs of the societies, taste of art, production technologies, commercial and social relations, social structure to next generations(Çeken, 2007:111). The aim of this research in line with all the expressed development and historical details is to search the importance, purpose of use and the place of the figure which is used in ceramics and china art that are among the Turkish-Islamic handicrafts developed by the Seljuks in Anatolia and share its samples.

Key Words: Figure, China, Seljuks, Ceramics, Anatolia

GİRİŞ

Çini ve seramik sanatları, güzel sanatlar dalında göze hitap eden ve meslek dalları arasında önemli yeri olan köklü birer sanat dalıdır. Çini ve seramik ürünlerindeki desen, motif ve formlar, insanın kendisine ayrı bir göz zevki vermesi ve haz almasında rolü olan önemli etkenler arasında gösterilmektedir (Gülaçtı,2011:112). Bundan dolayı, çini ürünlerinin tamamı görsel sanat uygulamaları içinde yer alırlar. Motif ve form uygulaması olan çini ürünlerin her birinin görünümü ve kompozisyonu da ayrı bir güzellik ve doyumluluk vermektedir.

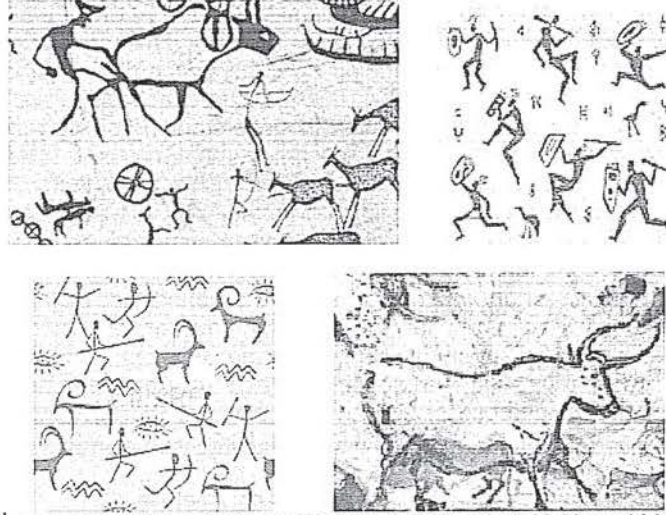
Tarihte Duvar (Mağara) Resimleri ve Yapılış Nedenleri

Tarihsel süreç incelendiğinde geçmişi anlamının çeşitli yollarından birisinin de teoride belirtilen uygulamaların görsel olarak belgelenmesi ve o verilerin nedenlerini, niçinlerini araştırıp bilimsel verilerle paylaşmaktır. Bu bağlamda tarih öncesinde yapılmış olan mağara resimleri incelendiğinde o resimlerin ilk insanlar tarafından net olarak neden yapıldıklarını tespit etmek mümkün olmayacaktır. O resimlerin duvara neden yapıldığını bilmek bizleri heyecanlandıracağı gibi Anadolu'da

* Doç. Dr., Blm.Bşk. Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Kütahya/Türkiye.

V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

yapılan Türk-İslam el sanatlarının yapılış kökenine de ışık tutacağı düşünülmektedir. Bulunan ilk duvar resimleri Üst Paleolitik M.Ö. 30.000 yıl önceki döneme tarihlenen İspanya'nın kuzeyindeki Altamira mağarasında karşımıza çıkmaktadır. Bir başka yazılı kaynakta ise, İspanya'nın kuzeydoğusundaki Bask bölgesindeki Altxerri mağarasında yaklaşık 39 bin yıllık çizimler bulunduğu, bunların şimdiye kadar Avrupa kıtasında ortaya çıkarılan en eski mağara resimleri oldukları belirtilmektedir (<http://www.radikal.com.tr/hayat/avrupanın-en-eski-magara-resimleri-bulundu-1151299/>). Bu mağarada renkli büyük hayvan figürleri özellikle bizon, geyik, yaban domuzu ve at hareketli bir biçimde betimlendiği belirtilmektedir (<http://www.tatiliyet.com/ilk-duvar-resmi/>). Eldeki teoriler, çizilen resimlerin avcılıkla, bereketle veya büyüyle ilgili olduğunu anlatır.

Resim 1. İspanya'nın Kuzeydoğusundaki Bask Bölgesindeki Altxerri Mağarasında Bulunan Duvar Resim Örnekleri (yaklaşık 39 bin yıllık çizimler).

Kaynak: www.nkfu.com600

Tüm bu belirtilen bilgiler doğrultusunda denebilir ki Türk-İslam el sanatlarından olan seramik ve çinicilik zanaat/sanatında kullanılan figüratif resimler ve bu resimlerde görülen naif uygulamaların temelinde mağara resimlerinin yer aldığıdır. Anadolu' da mağara resimlerine çok sayıda rastlamak mümkündür.

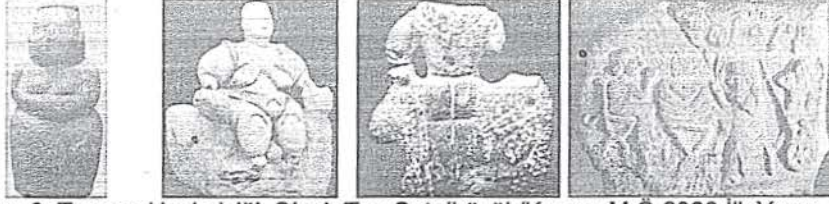

Resim 2. Çatalhöyük/Konya, M.Ö.6000 Geyik Avı, Sıva Üzerine Boya Bezeme ve Leopar Derisi Giysili avcı Detayı. M.Ö. 6000

Kaynak: Anadolu medeniyetleri müzesi kataloğu, s.43, 39.

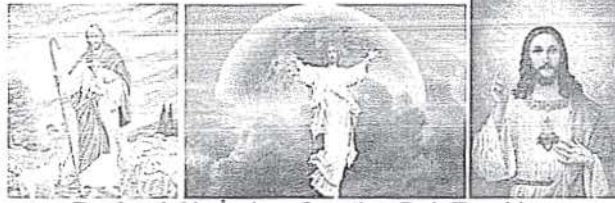
V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

Tarihsel süreç incelendiğinde yine ilk insanların dinsel içerikli ve tapınmak amaçlı gerek iki boyutlu rölyefler ve üçboyutlu heykeller olarak amuletler, idoller ve tanrıça heykelcik ve heykellerin yanında hayvan kabartma ve heykelleri koruma ve gücü sembolize eden figürler yapmışlardır.

Resim 3. Tanrıça Heykelciği, Siyah Taş,Çatalhöyük/Konya, M.Ö.6000 İlk Yarısı. Ana Tanrıça Heykelciği, Pişmiş Toprak, Çatalhöyük, M.Ö.5750 Ana Tanrıça Tahtta Oturmakta ve Doğum Yapan bir Kadını Betimlemektedir. Leopar Tanrıça Heykelciği Kireçtaşı, Çatalhöyük,M.Ö.6000 İlk Yarısı. Yemek Sahnesi Kabartması, Kumtaşı (buluntuyeri belli değil), MalatyaGeç Hitit, M.Ö.10-9.yüz yıl.
Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu, s.27, 30, 31, 143.

İslam öncesi uygulama, inanç ve adetlerin İslam'dan sonra değişmeye başladığı ve İslam sanatlarında resim ve heykellerin ikonografik olarak yapılmadıkları ve tasvir edilmedikleri görülmektedir. Hristiyanlık dini incelendiğinde ise ikonografik resim ve heykellerin kilise gibi mabetlerde kullanıldığı da görülmektedir. İslam sanatlarında ise bunların yerine minyatürler yer almıştır.

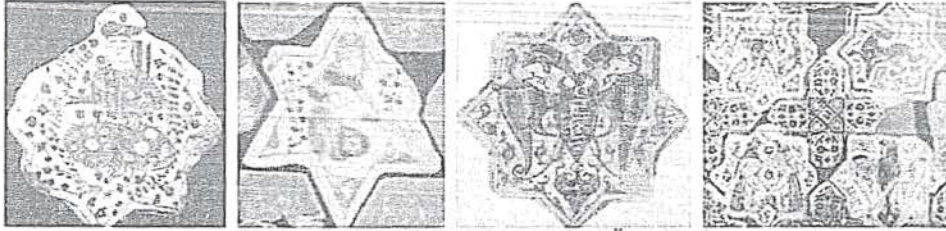

Resim 4. Hz.İsa'nın Suretine Dair Tasvirler.
Kaynak:<https://www.google.com.tr/search?q=hiz+isa>

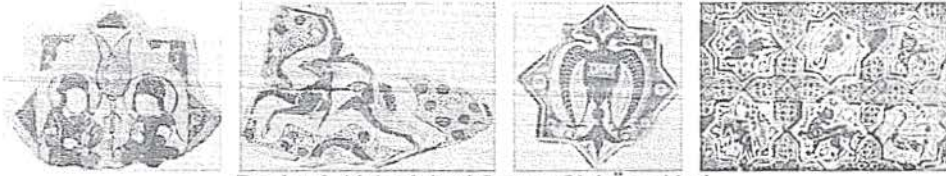
Anadolu'da Selçuklu Dönemi Figüratif Çiniler Ve Uygulama Örnekleri

Türk sanatında iç ve dış mimari süslemenin en önemli unsurlarından biri olan çini sanatının başlangıcını Türkler'in yayıldığı bütün bölgelerde takip edebilmemiz, onların bu sanata verdikleri değer en açık delildir(Yetkin,1986:1). Türkler'in Orta Asya'dan batıya doğru yayılmaları ile İslam sanatında yeni bir devir başlar. İslamıktan önce Uygurlar abidevi bir Türk sanatı yaratmışlardır.İslamıktan sonra ise Karahanlı, Gazneli ve nihayet Büyük Selçuklu sanatları ile doğu İslam ülkelerinde Türk sanatı kökleşmiştir. Anadolu'da kurulan Türk devletleri içerisinde sanat ve kültür bakımından en önemlilerinden birisi olan Anadolu Selçukluları, Anadolu'ya Türk çehresini veren büyük bir sanat yaratmışlardır (Yetkin, 1986:1). Bu sanatlar arasında günümüze kadar gelen en belirgin olanı mimari sanatlar (yapılar) ve bu yapıların dekorasyonlarında kullanılan çinicilik zanaatı/sanatıdır. Mimari de kullanılan çiniler teknik ve dekoratif motiflerdeki yenilik ve gelişimlerini de Anadolu Türk mimarisinde kendisini göstermiştir ve "çini İslam mimarisinin bezeyici ana öğelerindendir"(Öney,1987:13). Anadolu'daki mimari yapıların çini ile dekorasyonundan önce ilk kez M.Ö.3000'nin ilk yarısında

Mısır'da Sakkara mezar piramitlerinde görülmüştür. Babillilerin ünlü İhtar Kapısı Mezopotamya çini sanatının en görkemli örnekleri olarak dikkat çekmektedir (Öney,1987:13). Anadolu'daki Selçuklu eserleri incelendiğinde ise 13.yüzyılda bol miktarda mimari eser yapıldığı görülmektedir ve bu yüzyılda yapılan mozaik çinilerinin teknik üstünlüğü, renk ve motif zenginliği ile kalitesine Anadolu dışında hiçbir yerde erişilmemiştir (Aslapa,1989:318).Selçuklular döneminde dini yapılar dışında saray çinileri de üretilmiştir. Saraylardaki çiniler dünyaya bağlı, zengin figüratif, neşeli, ferah çinilerden oluşmaktaydı (Aslanapa, 1989:319). Bu çiniler haç şeklinde ara parçalar ve sekizgen yıldız biçimli ana parça denebilecek çinilerden oluşmaktaydı. Saray çinilerinin örnekleri Kubadabad Sarayı'nda çokça bulunmaktadır. Kullanılan insan figürlü çinilerde de saray ileri gelenleri ve hizmetkarlarının canlandırıldığı bilinmektedir (Öney,1987:47-48).

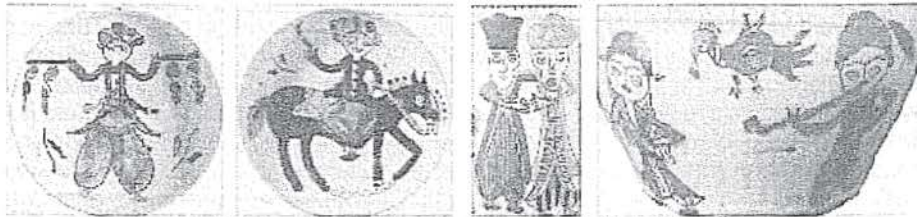
Resim 5. Kubadabad Sarayı Çini Örnekleri
Kaynak: Gök Gürhan,106ve Arık,75, 85, 88.

Resim 6. Kubadabad Sarayı Çini Örnekleri
Kaynak: Arık, 78, 82,87.

Anadolu'da Osmanlı Dönemi (Kütahya, Çanakkale, İznik) Figüratif Çini ve Uygulama Örnekleri

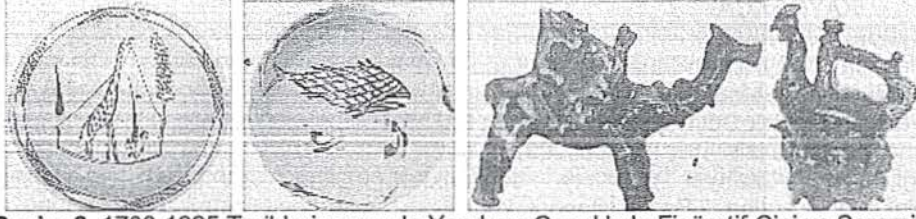
Anadolu'da Selçuklu sanatındaki figüratif çiniler dışında, 18.yüzyıl Kütahya çini ve seramiklerinde de insanlar ile çevrelerinde bulunan at, eşek, balık ve kuş gibi hayvanlardan esinlenilerek onları duvar tabaklarında dekoratif unsur olarak kullandıkları ve ayrıca yine mimari yapılarda da dekoratif amaçlı figüratif duvar panolarının yapıldığı sıklıkla görülmektedir (Gülaçtı:129). Selçuklu çinilerinde olduğu gibi Kütahya figüratif çinilerinde de günlük yaşamı anlatan çinilerin yapıldığı da görülmektedir.

Resim 7.18. Yüzyılda Kütahya'da Yapılan Figüratif Çini Örnekleri
Kaynak:Bilgi, 108,109,121,106.

V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

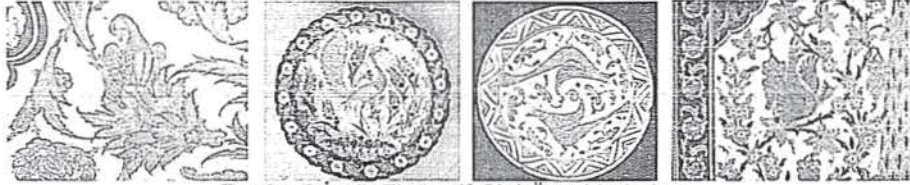
Osmanlı dönemi figüratif çini ve seramiklerinin yapıldığı ve görüldüğü bir diğer merkez de Çanakkale'dir. "Çanakkale, 17.yüzyıl sonlarından 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar önemli bir seramik merkezi olmuştur" (Öney:2007,365) Çanakkale seramiklerinde hiç duvar çinisi yapılmamış bunun yerine figüratif testi gibi üç boyutlu formlar ve duvar tabakları yapmışlardır. Şişman gövdeli, emzik veya kuş gagası gibi kıvrık iri ağızlı, rozet şeklinde kabartmalı gözleri ile kuş başlı ve burmalı saplı olan sürahiler geç dönem Çanakkale seramiklerinin en çok görülen örnekleridir (Öney:2007,372).

Resim 8. 1700-1925 Tarihleri arasında Yapılmış Çanakkale Figüratif Çini ve Seramik Örnekleri.

Kaynak:Öney (2007), 364, 371, 374, 375

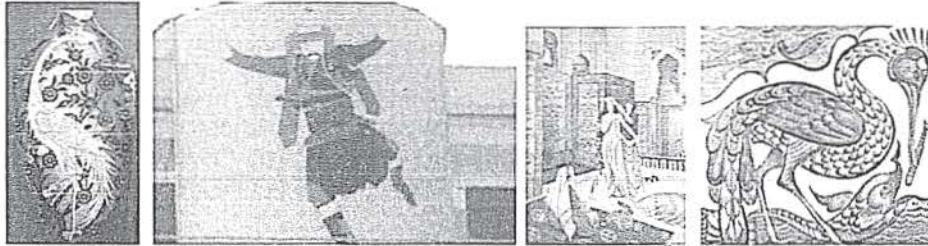
İznik çiniciliği Osmanlı devrinde,büyük çini merkezlerinden biridir.İznik'te ilk örnekleri 14. yüzyıl sonu 15. Yüzyıl başlarında görülen çinicilik zanaatı çok kısa bir zamanda büyük bir gelişme göstermiştir.

Resim 9.İznik Figüratif Çini Örneklerinden.

Kaynak:[https://www.google.com.tr/search?q=iznik,\(03.04.2016\)](https://www.google.com.tr/search?q=iznik,(03.04.2016))

Günümüz figüratif çini uygulama örneklerin de ise klasik çinilerden çıkışlı reproduksiyon çinilerin yanında Thomas Allom gibi ressamların resimlerinin çiniye aktarımı ve özgün çini tasarımları da yapılmaktadır.

Resim 10. Nurettin Gülaçtı ve Çini-Kop Tarafından Yapılmış Özgün Duvar Panoları ile Ali Rıza Erköylü ve Neşe Yasa'nın Reproduksiyon Çini Örnekleri.

SONUÇ

M.Ö.30.000 -39.000 yıl önceki dönemlere tarihlenen İspanya' nın kuzeyindeki Altamira mağarasında karşımıza çıktığı belirtilen mağara resimleri, insanoğlunun

V. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

yaptığı ilk resimler olarak dikkat çekmektedir. Duvar resimlerinin neden yapıldığının net olarak bilinmesi mümkün olmamakla birlikte bir tür büyü ya da korkuları ile yüzleşme veya insanoğlunun taklit etme yetisi ve öğrenme dürtüsü ile de yapılmış oldukları söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde değişim ve gelişimlerle birlikte insanoğlu kendini, sosyal yaşamı ile estetik anlayışını da geliştirmiş ve gereksinimlerini artırmıştır. Sonuç olarak mekân,zaman renk ve çizgi farklılıkları değişse de insanoğlunun etkileşim kaynağı yine çevresel faktörler olarak kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu, Ankara, 1997.
- Aslanapa, Oktay, **Türk Sanatı**,Remzi Kitap Evi,2.Basım,İstanbul,1989.
- Arık,Rüçhan, "**Selçuklu Saraylarında Çini**",Editörler: Gönül ÖNEY, Zehra ÇOBANLI, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 469, İstanbul,2007.
- Bilgi,Hülya, **Kütahya çini ve seramikleri**, Suna ve İnan Kıraç Vakfı KoleksiyonuKatalog, 2.Baskı, İstanbul, 2006.
- Çeken, Muharrem, "**Kubad Abad Sarayı Kazısı Selçuklu Seramikleri**", Editörler: Gönül ÖNEY, Zehra ÇOBANLI, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 469, İstanbul,2007.
- Gök Gürhan, Sevinç, "**Selçuklu Dönemi Kazıları** ",Editörler: Gönül ÖNEY, Zehra ÇOBANLI, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 469, İstanbul,2007.
- Gülaçtı, Nurettin,"**Günümüz Kütahya'sında Seramik-Çini Üretimi ve Durum Tespiti**" Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Eskişehir, 2011.
- Öney, Gönül, **İslam Mimarisinde Çini**, Ada yayınları,1987.
- Öney, Gönül, "**Doğu'dan Batı'ya İslam Sanatından Türk Çini ve Seramiklerine Uzanan Miras**", Editörler: Gönül ÖNEY, Zehra ÇOBANLI, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 469, İstanbul,2007.
- Öney, Gönül, "**Çanakkale Seramikleri**", Editörler: Gönül ÖNEY, Zehra ÇOBANLI, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 469, İstanbul, 2007.
- Yetkin, Şerare, **Anadolu'da Türk Çini sanatının Gelişmesi**,İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları No.1631, İstanbul,1986.
- (<http://www.radikal.com.tr/hayat/avrupanin-en-eski-magara-resimleri-bulundu-1151299/>)
- (<http://www.tatiliyet.com/ilk-duvar-resmi/>)
- www.nkfu.com600